

"... TAMEN A UNA SPIA FUORI ...": BENEŠKA OBVEŠČEVALNA
DEJAVNOST NA OBMOČJU VZHODNEGA JADRANA V LETU 1499

Klemen PUST

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper,
SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: klemen.pust@zrs.upr.si

Darko DAROVEC

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper,
SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: darko.darovec@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Članek predstavi in analizira obveščevalno dejavnost Beneške republike na območju vzhodnega Jadrana v letu 1499. Ta dejavnost je bila zelo dobro organizirana in prav zaradi nje so Benečani natančno poznali večino premikov osmanskih vojaških enot in politično dogajanje na tem območju, pri čemer so glavno vlogo igrale nekatere hrvaške plemiške rodbine. Kot glavni vir so uporabljeni zapisi v Dnevnikih beneškega svetnika Marina Sanuda, ki jih je pisal med letoma 1496 in 1533. Leto 1499 je bilo izbrano zaradi občega pomena, ki ga ima za dogajanje na obravnavanem območju: tedaj se je namreč zgodil zadnji večji osmanski vpad v Furlanijo, torej neposredno na samo beneško Terrafermo, kar je bila posledica v istem letu začete beneško-osmanske vojne.

Ključne besede: obveščevalna dejavnost, Beneška republika, vzhodni Jadran, hrvaške plemiške rodbine, Marino Sanudo, osmanski vpad, beneško-osmanska vojna

"... TAMEN A UNA SPIA FUORI ...": L'ATTIVITÀ DELLO SPIONAGGIO
VENEZIANO NELL'ADRIATICO ORIENTALE NEL 1499

SINTESI

L'articolo presenta e analizza l'attività di spionaggio della Repubblica di Venezia nella zona dell'Adriatico orientale nel 1499. Grazie ad un'eccellente organizzazione nel settore dello spionaggio, i Veneziani erano al corrente della maggior parte degli

spostamenti attuati dalle unità militari ottomane e degli avvenimenti politici in questa zona, che coinvolgevano alcune famiglie nobili croate. Come fonte principale usavano le annotazioni che Marin Sanudo, consigliere della Serenissima, fissava sui suoi Diari tra il 1496 e il 1533. L'anno 1499 è stato scelto in ragione del significato generale che rivestì per gli avvenimenti di questa zona: allora, infatti, ebbe luogo l'ultima grande incursione degli ottomani in Friuli (quindi direttamente nella Terraferma veneziana) come conseguenza della guerra veneto-ottomana scoppiata lo stesso anno.

Parole chiave: attività di spionaggio, la Repubblica di Venezia, Adriatico orientale, famiglie nobili croate, Marin Sanudo, incursione ottomana, guerra veneto-ottomana

UVOD

Članek obravnava obveščevalno dejavnost Beneške republike na območju vzhodnega Jadrana v letu 1499. Pri tem so kot glavni vir uporabljeni zapisi v Dnevnikih (*I Diarii*) beneškega svetnika Marina Sanuda, ki zajemajo obdobje med letoma 1496 in 1533. Gre za morda najpomembnejši posamezni vir o obravnavani temi in obdobju. Njegov pomen je predvsem v tem, da je imel avtor neposreden dostop do izvirnih, tudi zaupnih, beneških dokumentov, od katerih so mnogi navedeni v celoti. V pričujočem članku so uporabljeni še nekateri drugi objavljeni in neobjavljeni viri ter ustrezna izbrana znanstvena literatura.

Leto 1499 je bilo izbrano, ker se je tedaj zgodil zadnji večji osmanski vpad v Furlanijo, torej na samo beneško Terrafermo, kar je bila posledica v istem letu začete beneško-osmanske vojne, ki je potekala med letoma 1499 in 1502. Ravno ta vojaški obračun pa je bil zadnji, v katerem sta se obe strani intenzivno vojskovali tako po celotnem območju Jadrana kot tudi na ozemlju beneške Terraferme, obenem pa pomeni dejansko beneško priznanje osmanskih uspehov na Balkanu ter potrditev beneške politike izmeničnega umirjanja in zaostrovanja odnosov z Osmanskim cesarstvom, ki zaznamuje beneško zunanjo politiko tudi v naslednjih stoletjih, vse do zatonu obeh velesil. Dogajanje na Jadranu in še posebej v Furlaniji leta 1499 je torej potrebno razumeti v kontekstu širšega beneško-osmanskega spopada med letoma 1499 in 1502.¹ Vpadi v Furlanijo namreč predstavljajo najbolj pripravljene in najbolj obsežnejše osmanske napade proti Beneški republiki v 15. stoletju, s čimer so Osmanii želeli vezati večino beneških sil na območju Terraferme, gospodarsko in vojaško

¹ O tem glej: Cremonesi, 1976a; Cremonesi, 1976b, 124–129; Voje, 1987, 257–264 in tam vsebovano bibliografijo.

čim bolj oslabiti Benečane ter jih s tem prisiliti h kapitulaciji (Voje, 2005, 117). Beneška obvestila o velikosti osmanskih vpadnih enot v letu 1499 so si bila nasprotujoča. Po Valvasoniju naj bi štele največ 7.000 mož (Kandler, 1983, VI, 62), Sanudo pa celo omenja, da je bilo napadalcev zgolj 5.000, od katerih naj bi bilo vsega 2.000 "pravih" Osmanov, ostali pa naj bi izvirali iz Bosne (Fulin et al., 1879–1902, 20; prim. Cremonesi, 1976b, 125, 126).

V 15. stoletju so Benečani uporabljali različne izraze, ki zaznamujejo tako obveščevalce kot tudi njihovo obveščevalno dejavnost in predstavljajo pristni odraz duha tistega časa. Naziv "vohun" (*spia, spion*) se v 15. stoletju uporablja dokaj redko, saj so bili mnogi dokumenti še pisani v latinščini (Preto, 2004, 41–49). V teh primerih gre skoraj vedno za poimenovanje sovražnih agentov ("*spion de'inimici*"), predvsem za tiste v osmanski službi. Obveščevalno in siceršnje sodelovanje z Osmani velikokrat zaznamuje tudi izraz "prakse" (*pratiche*). Najpogostejši izraz je sicer "obveščevalec" oziroma "oglednik" (*explorator, esplorator*), v pomenu nekoga, ki je s strani druge osebe ali inštitucije poslan v izvidnico na sovražnikovo ozemlje, kjer poizveduje po skrivnostih, posebej v času vojaških spopadov. Ta izraz se torej uporablja predvsem za osebe, ki se gibljejo na tujih območjih, medtem ko so obveščevalci, delujoči znotraj same Beneške republike, imenovani "zaupniki" (*confidente*) ali "informatorji" (*informatore*). Obveščevalca lahko označuje tudi izraz "uradni sel" (*messo*), ki pomeni posameznika, poslanega na sovražno ozemlje. Za osebo z obveščevalno funkcijo zasledimo še naziva "odposlanec" (*orator*) in "tajnik" (*secretario*).

Pri označevanju razpošiljanja obveščevalcev na določena območja in razlogov za to, se uporabljajo pomenske zveze, kot so "poslal izvidnike, ki jih nestrpnost pričakuje" ("*ha mandato a veder, sta riguardoso*"), "poslal sla, da bi izvedel resnico" ("*mandato suo messo per saper la verità*") oziroma "zaradi poizvedovanja o najnovejših vesteh glede Osmanov" ("*per intender dei turchi*"). Pri ortografskem zaznamovanju pridobivanja obveščevalnih podatkov pa se uporablja izraz "ima vohuna zunaj" ("*tamen ha una spia fuori*") oziroma izraz "s terena" ("*dal campo*").

Obveščevalni podatki imajo prav tako različna poimenovanja, najpogostejša so "obvestila" (*avvisi, avisi*) ter "novice" (*nove*),² uporabljajo pa se tudi izrazi "poročilo" (*relazione*), "pisma" (*lettere*), "povelje" (*capitolo*) ter "turške zadeve" ("*cose turchesche*"). Obvestila, ki so bila beneškim oblastem znana, že preden so bila pridobljena prek določenih obveščevalnih sodelavcev, so zaznamovana z izrazi kot "ni bilo nič novega" ("*per non esser nulla di novo*"), "je bilo že predtem pridobljeno" ("*si havia di primo*") oziroma "je bilo pridobljeno po drugi poti" ("*per altra via*"). Za neverodostojne informacije pa se največkrat uporablja izraze "čenče" (*anze, zanzere*)

2 Tudi obvestila, ki so jih habsburški obveščevalci pošiljali iz Benetk, Vidma, Reke in od drugod ter so habsburške oblasti obveščala o namerah in dejanjih Osmanov ter Benečanov, so se imenovala "Novice" (*Noue*) (Simoniti, 1991, 156–157).

oziroma "velike čenče" ("*zanze assai*"), pa tudi "od česar ni bilo nič res" ("*da quale niente fu vero*") oziroma "nič ni bilo res" ("*ma di nulla fo vero*") ali pa "te novice pa so bile, kot je potrebno vedeti, lažne" ("*le qual nove è da saper erano tutte false*").

ZNAČILNOSTI BENEŠKE OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI KONEC 15. IN ZAČETEK 16. STOLETJA

Evropa je bila konec 15. in v začetku 16. stoletja željna novic, tako o Osmanih in njihovih grozečih ofenzivah kot tudi o velikih načrtih španskega in francoskega kralja, ki sta se v Italiji spopadala za prevlado v krščanski Evropi. Moč novic o gospodarskem, političnem in vojaškem dogajanju je bila že tedaj izjemna, ravno Benetke pa so, predvsem z obvestili iz Levanta, pri tem igrale ključno vlogo, saj so bile evropska gospodarska in pomorska prestolnica ter "najpomembnejše središče informacij v nastajajočem modernem svetu" (Mantran, 1977, 113–114; Sardella, 1948, 10, 14). Vsakovrstna obvestila različnih provenienc so prek mnogih poslaničnikov, trgovcev in romarjev na svoji poti z vzhodnega proti zahodnemu Sredozemlju najprej prihajala prav tja, zato so Benečani najhitreje izvedeli za namere tujih vladarjev in dvorov (Kretschmayr, 1934, 46).³

Beneška obveščevalna dejavnost v Osmanskem cesarstvu je bila pogojena s precejšnjim nepoznavanjem tamkajšnjih jezikov (Preto, 1975, 95–115), zaradi česar so se morali Benečani, v veliko večji meri kot v zahodni Evropi, zanašati na lokalne obveščevalce, ki so jih novačili med slovanskim prebivalstvom Balkanskega polotoka, ter na številne trgovce (Preto, 2004, 247). Poleg tega pa sta v Dalmaciji in na Levantu obstajali predvsem dve kategoriji beneških obveščevalcev. V prvi so bili mnogi beneški izgnanci oziroma banditi, v drugi pa številni krščanski podložniki Osmanov, predvsem Slovani in Grki, ki so se želeli osvoboditi izpod osmanskega jarma ter so bili večkrat pobudniki uporov in zarot proti Osmanom (Preto, 2004, 247). Mnoge posameznike, ki jim je bil zaradi raznih prekrškov izrečen sodni pregon (banditi), so beneške oblasti pregnale v Istro. Leta 1686 so Benečani celo razmišljali, da bi s takimi izgnanci reševali tudi vprašanje poseljevanja Istre (Darovec, 2004, 40).

Benečani so že takoj po osmanskem vpadu poleti leta 1471 v Bosni vzpostavili razvejano obveščevalno mrežo, tako da so vedeli za vsak premik osmanskih enot (Cusin, 1936, 106–108). Med letoma 1499 in 1503 so beneški obveščevalci že delovali na širšem območju Modona, Parge, mesta Napoli di Romania (*Nafplion*), Dubrovnik ter drugih pomembnih osmanskih oporišč, rektorji Vidma, Gradišča ob Soči, Kopra, Rašporja, Senja, Zadra, Splita, Trogirja, Makarske, Ulcinja, Kotorja, Zant (*Zakynthos*), Santa Maure (*Lefkada*), Kefalonije in Krfa pa so svoje obveščevalce

³ Iz tega razloga so osmanske oblasti pogosto zapirale preveč radovedne krščanske popotnike (Schwoebel, 1963, 747).

pošiljali na Hrvaško, v Bosno, Albanijo ter Istanbul (Preto, 2004, 248). Dne 16. oktobra 1500 je Svet deseterice (*Consiglio de Dieci*) tako celo poslal deset obveščevalcev naenkrat, ne da bi ti vedeli eden za drugega, kar je bil po Sanudovem mnenju "odličen ukrep" ("*questa e optima provision*") (Fulin et al., 1879–1902, 917).

BENEŠKA OBVEŠČEVALNA DEJAVNOST NA JADRANU

Beneška Terraferma je bila glavno območje zbiranja in nadaljnje distribucije obveščevalnih podatkov o osmanskih dejavnostih, zbranih na območju Jadrana. Najpomembnejša sortirna središča za obveščevalne podatke na beneški Terrafermi so bila tako v prvi vrsti predvsem večja upravna in vojaška središča. Furlaniji so sovražni vpadi grozili še tudi v 16. stoletju, zaradi česar so beneške oblasti določile zbirna središča za poročila obveščevalcev v Vidmu in Čedadu (Žontar, 1973, 16). Od obeh glavnih zbirnih obveščevalnih središč na beneški Terrafermi je bil najpomembnejši Videm, kjer je načeloval beneški namestnik (*luogotenente*), nadzornik v furlanski Patriji. Tudi na območju Jadrana so bila glavna središča pridobivanja obveščevalnega gradiva največja tamkajšnja mesta. Najpomembnejši zbirni središči obveščevalnih podatkov sta bili mesti Zadar in Koper, ki sta nasploh veljali za glavni mesti Dalmacije oziroma Istre. Praviloma so upraviteljem teh dveh mest beneški uradniki iz manjših utrd pošiljali svoja obveščevalna poročila, ki so bila nato preposlana naprej proti Benetkam.

Za to dejavnost so Benečani uporabljali predvsem Hrvate (Žontar, 1973, 16), podobno pa so počeli tudi Habsburžani, saj so jim ravno Hrvati preko Kranjske pošiljali tajna poročila o gibanju osmanskih čet, tako imenovane "Turške glase" ("*Khundtschafften, Turgenkhuntschafft*") (Jug, 1943, 18). Tako kot v habsburških deželah⁴ so tudi v Beneški republiki pri tem zelo pomembno vlogo igrali vojaški poveljniki in upravni nadzorniki ter upravitelji na terenu, čeprav so bili z obvestili praviloma v vseh primerih seznanjeni tudi najvišji krogi oblasti.

Pri beneški obveščevalni dejavnosti na območju Jadrana so imele veliko vlogo tamkajšnje hrvaške plemiške rodbine, ki so bile zaradi osmanskega vojaškega pritiska prisiljene v neprestano vojskovanje oziroma celo izselitev s svojih ozemelj. Po letu 1500 ogrsko-hrvaški kralji iz rodbine Jagieloncev niti uradno niso bili več sposobni voditi protiosmanske obrambe, zato je ta dolžnost padla na posamezne hrvaške plemiče in visoke državne funkcionarje: poleg kraljevih pokrajinskih kapetanij so za obrambo dežele tako skrbeli hrvaško-slavonsko-dalmatinski ban in slavonski herceg

4 Pri organiziranju in vodenju habsburške obveščevalne službe na tem območju so igrali vojaški poveljniki zelo pomembno vlogo, obveščevalna poročila pa so prihajala tudi do vladarja ali do dvornega sveta. Glavno vlogo pri organiziranju in vodenju obveščevalne službe na meji je imel vrhovni poveljnik v Hrvaški in Slavonski krajini, svoje mreže obveščevalcev pa so imeli na Hrvaškem tudi posamezni poveljniki gradov ob meji (Voje, 1976, 17; Simoniti, 1980, 93).

Ivan III. (Ivaniš oziroma Janosz) Korvin, Frankopanski, Krbavski, Žarko Dražojević, Petar Berislavić, Petar Kružić idr. Poleg bana, ki je uradno poveljeval okrog 200 konjenikom, sta imela večje konjeniške enote še Ivan Karlović Krbavski (približno 200 konjenikov) in Bernardin Frankopanski (več kot 100 konjenikov) ter še nekateri drugi pripadniki rodbine Frankopanov, ki so vsi varovali območje srednje Hrvaške, od Krbave do Modruške županije, kjer so bili osmanski vpadi najpogostejši.⁵

V določenih primerih so hrvaški plemiči izbrali diplomacijo kot sredstvo za uveljavljanje in zagotavljanje osnovnih sredstev za preživetje. Glavni razlog je bil ponavadi finančne narave, saj so za svojo službo dobivali mesečne ali letne plače. Pri tem je šlo predvsem za dve vrsti diplomatskih aktivnosti: visoko diplomacijo in lokalne diplomatske odnose, v katere so bile vključene tudi obveščevalne dejavnosti. Za potrebe prve so bili večinoma angažirani visoko izobraženi plemiči, ki so bili imenovani za veleposlanike oziroma vodje diplomatskih odposlanstev. Drugi dejavnosti pa so se praviloma zapisali plemiči, ki so bodisi že prenehali z aktivno službo oziroma so imeli potrebne veščine (znanje jezikov) ter poznanstva s pripadniki lokalnih osmanskih vojaških in upravnih oblasti (Jurković, 2006, 63–65).

Kar nekaj najpomembnejših hrvaških plemičev je na vojaškem in obveščevalnem področju intenzivno sodelovalo tudi z Beneško republiko. Beneške oblasti so ob tem v določenih situacijah, ko so ocenile, da jim tesnejši odnosi s hrvaškimi plemiči lahko prinašajo koristi, te sprejele v vrste beneškega plemstva in jim v posameznih primerih dovolile trajno naselitev v samih Benetkah, kar pa se je dogajalo zgolj s pripadniki najmočnejših plemiških rodbin, kot so bili na primer Kosače ali Bribirski. Zaradi osmanskih plenjenj ogroženi hrvaški plemiči so se sicer raje kot v Benetke zatekali v beneška mesta v severni in srednji Dalmaciji, predvsem v Zadar, gospodarsko in upravno središče beneških vzhodnojadranskih posesti, pa tudi na območja bivših istrskih mejnih grofij, ki jih je Beneška republika pridobila na račun oglejskih patriarhov (Jurković, 2005, 79, 81–82).⁶

Posebno vlogo pri obveščevalnem sodelovanju z Beneško republiko je že zaradi svojega položaja vsekakor imel ban Ivan Korvin, nezakonski sin legendarnega ogrskega kralja Matije Korvina.⁷ V prvi vrsti je bil zadolžen za bosansko bojišče oziroma za obranitev Bosne pred osmanskim prodiranjem. Višje hrvaško plemstvo je bilo nezadovoljno z njegovo vladavino, tako da ga je proti koncu leta 1497 kralj Ladislav II. odstavil in imenoval novega bana. Ivan Korvin ni hotel odstopiti, zato sta

5 Pri navedenih številkah gre za tiste konjenike, katerih vzdrževanje je bilo predvideno v državnem proračunu, medtem ko je moralo biti dejansko število vojakov bana in posameznih plemičev večje (Jurković, 1999, 70).

6 Že leta 1465 je tako Beneška republika pod svojo zaščito postavila Stjepana Frankopanskega, leta 1469 pa je tudi Martin Frankopanski zaprosil, naj mu dovolijo umik na njihovo ozemlje, v kolikor ne bo zmožen obraniti svojih posesti pred Osmani, medtem ko so Kurjakovići od Benečanov prejeli orožje in strelivo (Ljubić, 1891, 434–437; Grgin, 1995, 63, 65).

7 Podrobneje o vlogi Ivaniša Korvina v hrvaškem odporu osmanskemu pritisku v: Šišić, 1936.

nekaj časa na Hrvaškem obstajala dva bana, dokler ni prav leta 1499 Ivan zopet postal edini ban. Po srditem bojevanju pri Jajcu in v okolici Knina je Ivan Korvin leta 1504 umrl v Krapini (Jug, 1943, 35; Jurković, 2002, 136).

V letu 1499 je Ivan Korvin Beneški republiko že zelo zgodaj pričel pošiljati obveščevalna poročila. 15. januarja je tako Benečane obvestil, da je povzročil veliko škodo na osmanskem ozemlju Krbave, za kar ga je Signorija takoj pohvalila, saj je bilo Kravsko polje prehodno območje za osmanske vpade na beneško ozemlje (Fulin et al., 1879–1902, 465–466). Korvin je tudi 4. februarja obvestil zadarska rektorja o svojih zmagah nad Osmani, kar sta takoj posredovala Signoriji (Raukar et al., 1987, 180).

20. julija je nato Korvin prestregel ukaz, ki ga je Skenderbeg poslal svojim lokalnim poveljnikom, naj se uničuje okolica Trogirja in Šibenika, vendar pa je bilo to vlaško območje "morlakov" (*Morlachi*), ki so Osmanom že precej pomagali in bi jim utegnili biti koristni tudi v prihodnje, zato se jim ni mudilo z izvrševanjem povelja (Fulin et al., 1879–1902, 954). 23. julija pa sta dva sla v 48 urah iz Jajca v Split prinesla Korvinovo pismo, ki je vsebovalo svarila o bližanju osmanske vojske proti srednji Dalmaciji in ogroženosti Splita. To je bila za splitskega kneza Marina Mora "sama po sebi neverjetna stvar, saj jih je le malo opravilo tako dolgo pot v tako kratkem času". Vendarle je istočasno v Split prispel soprakomit Valerio Marzelo, ki je že lahko poročal o topniškem obstreljevanju pri Trogirju. Signorija je zato Mora zadolžila, da Korvinu vrne uslugo ter ga naknadno obvesti o osmanskem vdoru v okolico Zadra (Fulin et al., 1879–1902, 1000). 13. septembra je Korvin Benečane vnovič opozoril na skorajšnji prihod Skenderbega, vendar tedaj še ni bilo jasno, kam se bo slednji usmeril (Fulin et al., 1879–1902, 1325).

O nekaterih Korvinovih obveščevalnih poročilih vemo zgolj posredno. V svojem poročilu z dne 26. septembra je tako Domenico Bolani, beneški upravitelj v Vidmu omenil prihod frančiškana patra Antonija v družbi Giovannija, Korvinovega poslanca iz Jajca. Omenjena sta bila na poti proti Benetkam ter se zgolj mimogrede ustavila v Vidmu, saj je bila to običajna postaja na poti čez Terrafermo v Benetke. Po njunih besedah je želel sultan skleniti mir z ogrskim kraljem ter mu celo "ponudil tri ozemlja, ogrski magnati pa so temu nasprotovali" ("*li vol dar tre terre, et li baroni osta*") (Fulin et al., 1879–1902, 1367).

Med najpomembnejšimi hrvaškimi plemiči, ki so postali beneški obveščevalni sodelavci, sta bila nedvomno Bernardin Frankopanski Ozaljski in Anž (*Angelo*) Frankopanski Brinjski. Frankopanski so bili namreč v zgodnjem novem veku, predvsem v desetletju pred osvajanjem ogrskega kralja Matije Korvina, najmočnejša hrvaška magnatska rodbina. Bernardin Frankopanski se je verjetno rodil 1453. ali 1454. leta in umrl okrog leta 1530. Bil je sin Elizabete (*Isotha*) d'Este iz ene najuglednejših italijanskih rodbin, ter bana Stjepana II. Frankopana. Z italijanskimi deželami je bil Bernardin tesno povezan, saj je prejel naziv vitez Neapeljskega kraljestva ter se oženil z Louiso, aragonsko princeso in nečakinjo neapeljskega kralja.

Med Beneško republiko in Bernardinom Frankopanom so se izmenjevala obdobja sovražnosti in občasnega sodelovanja. Ob tem je prihajalo tudi do intenzivnih sporov med Frankopanskimi ter krbavskimi knezi Kurjakovići. Benečani v tem obdobju niso hoteli sprejeti Bernardina v vojaško službo, kar je še dodatno poglobilo njegova nasprotja do Krbavskih oziroma Ivana Karlovića, ki naj bi zato nagovoril osmanske enote, da so Bernardinu 22. avgusta leta 1511 z okrog 2.000 konjeniki oplenile posesti, nakar je Bernardin želel zasesti otok Krk, a to je ostala zgolj neuresničena želja (Žontar, 1965–1966, 209).

Po hudih osmanskih pustošenjih njegovih posesti na Hrvaškem leta 1519 se je Bernardin z drugimi Frankopanskimi, zadnjim Kurjakovićem, Ivanom Karlovićem Krbavskim ter Nikolo Zrinjskim dogovarjal o možnosti podreditve osmanski državi. Istočasno se je s Krbavskim dogovarjal tudi o podreditvi Beneški republici, saj se je ta želel izseliti na Apeninski polotok, obenem pa je pomoč iskal pri ogrsko-hrvaškem kralju (Strčić, 1999, 36, 37). Bernardin si je nato leta 1522 zagotovil zavetje v Benetkah, v primeru, če bi moral pred osmanskim pritiskom zbežati z ozemlja Hrvaške, vendar pa kljub vsemu niti Signoriji niti Habsburžanom ni več pošiljal obvestil ter je Osmanom celo omogočil, da so se med plenilskimi vpadi nemoteno ustavljali na njegovih posestih, zaradi česar so ga Benečani obtoževali, da je postal osmanski podložnik (Žontar, 1965–1966, 211). Vsaj delno bi se dalo takšno situacijo pojasniti z dejstvom, da je bil osmanski pritisk na njegove posesti zares vse bolj nevzdržen, saj ga je že leta 1495 tedanji osmanski vojaški poveljnik Hadum paša pozval naj se pokori sultanu ali pa ga bo v to prisilil s svojo vojsko (Jug, 1943, 34).

Leta 1499 je bila vloga Bernardina Frankopanskega v beneški obveščevalni dejavnosti na Jadranu morda celo najpomembnejša izmed vlog vseh hrvaških plemičev. Že 31. januarja je Bernardin Montorio iz Senja poročal, da naj bi Bernardin Frankopanski, "imenovan Herceg" ("*nominato Xerzech*"),⁸ skupaj s senjskim kapitanom in več kot 1.000 možmi odšel na pohod v Bosno ali pa na ozemlje Anža Frankopanskega. "Te vesti pa so bile", kot še pravi Sanudo, "vse lažne" ("*le qual nove è da saper erano tutte false*") (Fulin et al., 1879–1902, 420).

Bernardin Frankopansk¹ je 2. junija Signoriji poslal svojega sla z obveščevalnimi podatki, ki so bili potrjeni tudi s strani kaštelana Novigrada (*Castelnuovo*) Domenica di Tarsie, in po katerih naj bi Osmani tedaj prišli v okolico Zadra (Fulin et al., 1879–1902, 785). Bernardin je nato 5. julija poročal, da naj bi osmanske enote vpadle v smeri proti Kopru ali pa v Furlanijo. Na poti proti beneškim posestim naj bi Osmani plenili po ogrskem ozemlju, z njimi pa naj bi sodelovali tudi mnogi prebegli ogrski vojaki (Fulin et al., 1879–1902, 903). Ob tem je v začetku julija Bernardin podestatu in kapitanu Kopra, Alvisu da Muli, poslal pismo v katerem mu zagotavlja, da ga bo s streli iz topov obvestil, ko bodo Osmani prišli, Mula pa je Bernardinu izročil še

8 Sanudo ga večkrat zamenjuje z banom in hercegom Ivanom Korvinom. Med drugim ga pomotoma imenuje tudi "sin ogrskega kralja Matije Korvina".

dodatno beneško vojaško pomoč v obliki 10 sodčkov smodnika, ki mu jih je prav v ta namen poslala Signorija (Fulin et al., 1879–1902, 922).

Osrednje beneške oblasti so imele tedaj vsaj uradno še precej zaupanja v Bernardina Frankopanskega, saj so se julija celo odločale, da bi ga poslale na misijo v Furlanijo (Fulin et al., 1879–1902, 913). Že 20. julija pa je kapitan Rašporja, Daniele da Canal, Signoriji poslal kopijo pisma "dragocenega sodelavca", škofa iz Lješa in modruškega sufragana Krištofa, ki ga je obvestil, da se bliža 12.000 Osmanov ter da je Bernardin omalovaževal to novico kot neverodostojno, zaradi česar ga je Signorija osumila "sodelovanja z Osmani" ("*certe pratiche*") (Fulin et al., 1879–1902, 950). Takšen sum je še utrdil podestat Izole, Vid Contarini, ki je 21. julija poročal, da je od podestata Kopra prejel obvestila, ki jih je le-ta predtem dobil z Reke. Očitno je šlo za iste "turške vesti", kot jih je nato podestat in kapitan Kopra da Mula 22. julija preposlal Signoriji, njemu pa sta jih poslala kaštelan Novigrada Damian de Tarsia ter kaštelan Reke Dionise Nicolosi, omenja pa jih tudi upravitelj v Vidmu, Domenico Bolani. Vsa ta obvestila so Signorijo opozarjala, da naj bi 12.000 Osmanov vpadlo proti Reki in se utaborilo v okolici Brinja, pri tem pa Frankopanski niso storili potrebnih obrambnih ukrepov, medtem ko se za Bernardina že tri dni sploh ni vedelo, kje je. Obenem naj bi osmanske enote načrtno ne plenile po ogrskih posestih ter jahale zgolj ponoči, z njimi pa naj bi bili "v navezi Habsburžani" ("*et par todeschi sono con loro*") (Fulin et al., 1879–1902, 952–954). 24. in 25. julija je nato da Mula sporočil, da ga je kapitan Rašporja da Canal ponovno posvaril pred dvoličnostjo Bernardina Frankopanskega (Fulin et al., 1879–1902, 971).

8. julija je Bernardin Frankopanski, ki se je ravno takrat nahajal v Butariju, Signorijo obvestil, da sta z bratom Angelom Frankopanskim ponovno sprta ter da naj bi bil slednji sovražen Signoriji, kar pa je potrebno vzeti z zadržkom, glede na njegovo osebno vpletenost (Fulin et al., 1879–1902, 913). S tem je predvsem poizkušal pomiriti Signorijo, ki je tedaj očitno začasno suspendirala svoje sodelovanje z Bernardinom saj se ta pritožuje, da beneške oblasti njegovemu slu niso predale nujno potrebne streliva, za katerega je prosil (Fulin et al., 1879–1902, 884).

Bernardin je poizkušal ponovno pridobiti naklonjenost Beneške republike in zato Signoriji še intenzivneje pošiljal svoja obvestila. Tako je 27. julija poročal, da je v Bosno prispel novi paša z namenom vodenja napadov na Istro in Furlanijo, avgusta pa je nato v Benetke prispel "gospod Vido" ("*domino Vido*"), sufragan Bernardinovega sina, škofa v Modrušu. Z njim je bil še Paolo Castelan, oba pa sta nastopala v vlogi Bernardinovih odposlancev z zaupnimi pismi, izdanimi 16. avgusta. Bernardin naj bi namreč s strani ogrsko-hrvaškega kralja Ladislava II. dobil pooblastila, da se lahko poveže, s komer koli hoče, zato je od Benetk zahteval 1.000 konjenikov, kar naj bi mu, ob nadaljnjih 5.000 konjenikih iz Dalmacije, zadoščalo za uspešno obrambo beneških posesti proti Osmanom. V prid njegovi zahtevi je bilo priloženo tudi pozitivno pisno mnenje rašporskega kapitana da Canala. Dož je načeloma od-

govoril pozitivno, vendar pa so Benečani zaradi neugodne situacije nameravali zavlačevati (Fulin et al., 1879–1902, 1111).

12. septembra je Bernardin ponovno poslal Signoriji pismo v katerem je bilo veliko obvestil o pripravah Osmanov na pohod proti Furlaniji ter o ogrskih plenjenjih po osmanskem ozemlju (Fulin et al., 1879–1902, 1332), 21. septembra pa je k rašporskemu kapitanu prišel njegov sel in ga obvestil o nadaljnjih premikih Skenderbegovih enot v Bosni, saj naj bi te kmalu vpadle v Istro, kakor naj bi izvedel od enega svojih obveščevalcev na terenu (Fulin et al., 1879–1902, 1355). Tudi zaradi tega je lahko rašporski kapitan koprškega podestata da Mulo že 23. septembra obvestil o prehodu Osmanov pod Modrušem in o veliki verjetnosti njihovega vpada v Furlanijo, nakar so se naselbine na območju beneške Istre pravočasno oskrbele s potrebnimi zalogami, še vedno pa je bil pereč problem pomanjkanje streliva (Fulin et al., 1879–1902, 1355).

25. septembra je Bernardin prek sla Giovannija Cassa z Lješa, "nekoč rektorja obrtnikov v Padovi" ("*olim rector di artisti a Padova*"), pismo z obveščevalnimi podatki poslal tudi kaštelanu Novigrada Tarsiji. V pismu omenja, da je bil v osmanskem vojaškem taboru, govoril z osmanskimi napadalci in pridobil mnoge pomembne informacije. Temeljnega pomena je bil podatek, da naj bi imeli Osmani kar petnajst dni v beneškem taboru svojega vohuna. Ob tem je obvestilo vsebovalo tudi bolj nenavadne podatke, saj omenja, da Osmani s seboj tvorijo "velike pse, vsak jih ima dva do tri, saj jih imajo veliko število" ("*hanno gran cani con lhoro e tal ne ha do e tre sichè ne hanno in gran numero*") (Fulin et al., 1879–1902, 1365). Pri tem je verjetno šlo za omembo velikega števila konj, ki so jih Osmani pri svojih vpadih vedno vodili s seboj, da so lahko utrujene konje nemudoma zamenjali s spočitimi.

Bernardinov brat, Anž Frankopanski, je prevzel vojaško službo pri Maksimilijanu I. in že leta 1491 mu je goriški grof Lenart na Maksimilijanovo prošnjo izplačal 400 goldinarjev, leta 1496 pa je "za zvesto službo" prejel še 600 goldinarjev (Žontar, 1965–1966, 208). Zaradi obveščevalnega sodelovanja z Benečani med beneško-osmansko vojno v letih 1499–1502 je padel v nemilost pri ogrskem kralju, nakar je želel postati beneški najemnik (Fulin et al., 1879–1902, 482, 546, 651; Žontar, 1965–1966, 208). Po sklenitvi miru je nato kljub vsemu ponovno odšel v službo k Habsburžanom ter se na njihovi strani boril proti beneškim silam, predvsem v Istri. Benečane je obtoževal, da so njega in Osmane iz Bosne nagovarjali, naj plenijo po habsburških deželah, obenem pa sta tudi njegova sinova, Krištof in Volk, raje sodelovala s Habsburžani kot z Benečani, saj sta se leta 1524 pogajala za prevzem obveščevalne službe v korist kranjskih stanov (Žontar, 1965–1966, 209, 212).

Koprski podestat in kapitan Alvise da Mula je 28. julija 1499 poročal, da je prišel k njemu sel Anža Frankopanskega z območja Ledenic na ozemlju Velebita, ki mu je prinesel precej novih obvestil o Osmanih, skoraj identična obvestila o Osmanih pa je nato avgusta pridobil tudi od kneza s Krka Piera Malipiera (Fulin et al., 1879–1902,

1092). Anž je istočasno poslal pismo še generalnemu nadzorniku v Gradišču ob Soči, Zanchaniju, enako pa je storil tudi trogirski škof, sicer večinoma zvesti beneški sodelavec (Fulin et al., 1879–1902, 1171). Še vedno julija je nato h knezu Krka prispel sel Anža Frankopanskega, imenovan "gospod Martin" ("*domino Martin*"), ki je v Benetke prenašal obvestila o prihodu odposlanca osmanskega sultana k ogrskemu kralju Ladislavu II. z mirovno ponudbo in darili, kar naj bi le-ta zavrnil, o čemer je 3. julija 1499 poročal tudi knez Raba, Piero Boldà. Ogrski kralj naj bi si želel navezati stike s Skenderbegom, s katerim bi se dalo koordinirati vojaške aktivnosti proti Beneški republiki, vendar pa do tega ni prišlo zaradi nesoglasij med kraljem in baroni na državnem zboru (Fulin et al., 1879–1902, 1372). Anž je Signoriji o neuspešnih misijah sultanovih odposlancev pri ogrskem kralju zadnjič poročal 17. septembra (Fulin et al., 1879–1902, 1367). V kasnejših pismih se Anž Signoriji pritožuje, da so obveščevalci ogrsko-hrvaškega kralja prestregli sle, ki jih je s tajnimi obvestili pošiljal Signoriji, zaradi česar je na ogrskem dvoru padel v nemilost (Fulin et al., 1879–1902, 950). Zatem se je njegova obveščevalna aktivnost v korist Benečanov precej zmanjšala.

Z rodbino Frankopanskih so bili v boju proti osmanskim osvajalcem tesno povezani tudi gospodje Krbavski oziroma plemiška rodbina Kurjakovići. Kljub nasprotjem, ki so Kurjakoviće zaradi različnih razlogov, predvsem zaradi ozemeljskih sporov, oddaljevali od Benečanov, so bili v določenih obdobjih druge polovice 15. stoletja prisiljeni v intenzivno zблиževanje z njimi. Nekateri iz rodbine Krbavskih so tako postali celo vojskovodje v beneški službi, Benetke pa so jim pomagale z vojniki, denarjem, strelivom in ostalim vojaškim materialom (Lukšić, 2004, 224). Zadnji predstavnik velikaške rodbine Kurjakoviće je bil krbavski knez Ivan Karlović Krbavski. Med beneško-osmansko vojno 1499–1502 si je, skupaj z materjo Dorotejo Frankopansko, vdovo krbavskega kneza Karla Kurjakovića,⁹ prizadeval doseči beneško zaščito ter vojaško najemniško službo, obenem pa je od beneških oblasti prejemal denarno podporo za vpostavitvev in vzdrževanje razvejane mreže obveščevalcev, vendarle pa naj bi že leta 1506 postal "sultanov haračar" (Fulin et al., 1879–1902, 446; Žontar, 1965–1966, 208; Simoniti, 1991, 158), te vesti pa so se ponavljale tudi leta 1513, čeprav najverjetneje neupravičeno (Raukar et al., 1987, 203–204). Novembra 1521 je bil postavljen za hrvaškega bana, v splošno nezadovoljstvo velike večine hrvaških knezov in se s Frankopanskimi Slunjskimi celo zapletal v vojaške obračune, kar je posledično vodilo do tega, da ni več hotel opravljati svojih funkcij, ampak je že leta 1526 raje stopil v habsburško vojaško službo, kjer je bil zadolžen za vohune (Žontar, 1965–1966, 211; Simoniti, 1991, 158). Zaradi nezadržnega osmanskega pritiska se je bil Ivan Karlović končno prisiljen izseliti s svojih posesti v Krbavi in Liki ter jih zamenjati za druge na varnejših območjih habsburških pokrajin,

⁹ Karel Krbavski je umrl vsega nekaj tednov pred Krbavsko bitko, čeprav ga nekateri kasnejši pisci pomotoma navajajo kot enega izmed udeležencev te bitke (Lukšić, 2000, 89, 132).

kjer je leta 1527 kupil Medvedgrad in Rakovec (Jurković, 2003, 124). Z dohodki s svojih novih posesti je lahko Ivan tudi naprej vzdrževal svojo ostarelo mater Dorotejo Frankopansko (Jurković, 2003, 156). Doroteja je namreč že leta 1498 trdila, da se težko vzdržuje, ker ji primanjkuje kmečkih podložnikov (Fulin et al., 1879–1902, 376; Žontar, 1965–1966, 207).

V letu 1499 je od Krbavskih pri obveščevalnem sodelovanju z beneškimi oblastmi najpomembnejšo vlogo igrala prav Doroteja. 21. junija je tako Signorijo obvestila o skorajšnjem vpadu Osmanov na krbavsko ozemlje. Zaradi tega so bili poslani konjeniki, da bi opozorili prebivalstvo na grozečo nevarnost, pri vrnitvi pa bi tudi njih kmalu zajeli Osmani, ki so že plenili po okolici Zadra. Dorotejino obvestilo je bilo tako ravno še pravočasno, da je bilo preprečeno najhujše (Fulin et al., 1879–1902, 854). 14. in 15. avgusta je beneške oblasti ponovno obveščala, da naj bi Osmani vpadli ali proti Kotorju ali pa v Istro (Fulin et al., 1879–1902, 1092). Kot potrditev točnosti njenih opozoril lahko navedemo obvestilo zadarskih rektorjev s 23. avgusta, da Skenderbeg v Bosni novači ljudi za pohod proti Dalmaciji in v Istro. 26. avgusta sta nato Doroteja in njen sin Ivan Karlović Signoriji predlagala, naj pošlje obveščevalca k Skenderbegu, pod pretvezo, da želi od Osmanov odkupiti krščanske ujetnike, ki so bili zajeti med zadnjim osmanskim vpadom na beneško ozemlje. Na tak način bi lahko pridobili zelo natančne informacije o moči in razporeditvi osmanske vojske (Fulin et al., 1879–1902, 1171).

Poleg Doroteje so še nekateri drugi pripadniki rodbine Krbavskih v krčevitem boju za obstanek pred uničujočimi osmanskimi plenjenji in v želji izboljšati svoj gospodarski in dinastični položaj sprejeli obveščevalno sodelovanje z beneškimi oblastmi. Kot primer lahko omenimo pismo "v slovanskem jeziku" ("*in schiavo*"), ki ga je 14. julija poslal tedanji krbavski knez Peter Krbavski. V pismu Signorijo obvešča, da naj bi se ban Ivan Korvin v tistem času zadrževal v Varaždinu, saj so Osmani grozili, da bodo vpadli v okolico Zadra. Krbavski obljublja pogostejše obveščanje, obenem pa roti Signorijo, naj vsekakor ustrezno poplačajo sle, ki nosijo njegova pisma, saj je zaradi mnogih nevarnosti zelo težko dobiti ljudi, ki bi si upali prevzeti tovrstne naloge (Fulin et al., 1879–1902, 949–950). Ta podatek zelo nazorno priča o tveganosti tovrstnega početja.

Na območju srednje Dalmacije je bil najpomembnejši beneški obveščevalni sodelavec Žarko Dražojević (1438–1508), veliki knez in vojvoda Poljic pri Splitu, ki je izviral iz pomembne poljiško-omiške rodbine Dražojevićev. V tistem obdobju so Osmani Poljice že resno ogrožali, tako da je moral Dražojević energično iskati zaveznike za skupno obrambo pred njimi. Najbolj so bile odzivne Benetke, saj so potrebovale vojaško oporo na območjih, ki so mejila na njihove posesti, kjer bi bilo možno učinkovito ovirati Osmane pri njihovem prodoru v zaledje beneških dalmatinskih mest. Po sili razmer je Dražojević postal celo vojskovodja v beneški službi in poleg tega prepustil Beneški republiki tudi nekatere svoje trdnjave. Ravno po izteku

20-letnega beneško-osmanskega miru leta 1499 je bosanski paša namreč zasedel celotno Makarsko primorje in Krajino, zaradi česar je bilo območje Poljic neposredno ogroženo (Jurišić, 1972, 5). Od tedaj se je osmanski pritisk na Poljice vse bolj krepil, kar je povzročalo velike napetosti tudi v beneškem Splitu, saj so bile Poljice strateško izjemno pomembne za obrambo samega mesta. S tega območja je bilo mogoče v vojnem času rekrutirati kar okrog tisoč oborožencev (Nazor, 2003, 75–76). Kljub vsemu pa so Poljice okrog leta 1514 padle pod oblast Osmanov, medtem ko je Split ostal beneški.

Za obveščevalno sodelovanje Dražojevičeve rodbine z Benečani je pomembno pismo, ki ga je svakinja poljiškega "vojvode Žarka" ("*conte Xarco vayvoda*") "v slovanskem jeziku" ("*lingua schiava*") pisala Signoriji 20. julija. V njem je opozorila na kopičenje osmanskih enot v okolici Splita (Fulin et al., 1879–1902, 954). 25. avgusta je nato splitski knez Moro Signorijo obvestil, da so se vrnil trije martolozi, ki jih je poljiški knez Žarko Dražojevič poslal v Jajce, ter poročali o velikem strahu, razširjenem med Osmani v Bosni. Pojavile so se namreč govorice, da naj bi ogrski kralj prelomil premirje s sultanom in želi vpasti v Bosno, zaradi česar naj bi mnogi Osmani že pričeli bežati iz dežele, kar pa ne moti Skenderbega pri njegovem načrtovanju napada na Furlanijo ali pa morda proti Kopru. Moro apelira na Signorijo, naj priskrbi dovolj denarja, da bi vojvoda Žarko postal "drugi Skenderbeg [sic!], ki se bo na mejah Lješa, Trogirja in Splita boril proti Osmanom" ("*un'altro Schanderbecho a quelli confini di Lissa, Trau e Spalato contra Turchi*") (Fulin et al., 1879–1902, 1227).

V času neposredno pred osmanskim vdorom v Furlanijo 13. septembra je nečakinja poljiškega vojvode Žarka v osmanski tabor poslala 5 martolozov. Ti so izvedeli, da so Osmani odšli na pohod in nameravajo v naslednjih dneh prodreti proti Soči. Obenem je Žarkova nečakinja sporočila, da vojvode trenutno ni na njegovih posestih, pričakuje pa, da bo kmalu prišel z zahtevanim denarjem, s katerim bi lahko izpolnili beneške ukaze o oviranju osmanskih enot (Fulin et al., 1879–1902, 1355–1356). Pri tem je, glede na dogajanje, verjetno šlo za poizkus Benetk, da z nenadnimi vpadmi na osmansko ozemlje, le-te odvrnejo od nadaljnega pohoda proti Furlaniji. 19. septembra je nato še svakinja vojvode Žarka Dražojeviča, "gospa Zelina", ki je v tistem trenutku bivala v utrdbi, oddaljeni 15 milj iz Splita, poročala, da je prek štirih obveščevalcev izvedela o odhodu Skenderbega na čelu vojske 4.000 konjenikov iz njegove baze, Vrhbosne (Sarajeva), kar naj bi se zgodilo že 13. septembra (Fulin et al., 1879–1902, 1368). Vsa navedena obvestila so bila neprecenljivega pomena, saj je bila Beneška republika na ta način pravočasno in podrobno opozorjena o začetku osmanskega pohoda na Furlanijo.

Na območju južne Dalmacije in današnjega črnogorskega primorja so bili najpomembnejša plemiška rodbina, ki je sodelovala z Beneško republiko Crnojevići. Rodbina Crnojevičev je pod beneškim patronatom Črni gori oziroma planinskim krajem nad Boko Kotorsko vladala vse od leta 1451/52. V letu 1499 je bil najpomembnejši

predstavnik te rodbine Đurađ, ki je vladal med letoma 1490 in 1496.¹⁰ Leta 1490 je poročil Jelisaveto (*Isabetha*) iz beneške plemiške rodbine Erico, ki ji je pripadal tudi tedanji kotorski knez in nadzornik Paolo Erico. S tem se je Đurađ tesno navezal na beneško jadransko politiko. Zaradi zarote brata Štefana je moral zbežati v Benetke, kjer pa so ga oblasti poleti leta 1498 zaprle in po poizkusu pobega morda tudi mučile, saj so ga sumile dogovarjanja z Osmani in to ravno v času, ko so se z Osmani pogajale o prekinitvi neprestanih osmanskih plenjenj v Črni gori (Fulin et al., 1879–1902, 402, 485, 534–535, 1036–1037, 1498; Gilliland Wright, 2006, 3–7).¹¹ Osmani so namreč zahtevali vrnitev solin in pravice pobiranja davkov na spornih obmejnih ozemljih, ki naj bi si jih prilastil Đurađ Crnojević, zaradi česar so Benečani poslali tajnika Alvisa Sagudina na pogovore k sultanu Bajezidu, z namero umiriti situacijo (Fulin et al., 1879–1902, 643–644; Gilliland Wright, 2006, 4).

Đurađ naj bi nato konec leta 1499 ali pa v začetku leta 1500 skrivoma pobegnil iz beneške ječe, leta 1501 pa je dvignil vstajo proti osmanskim oblastem ter poslal predstavnike v Benetke, s prošnjo, naj mu pošljejo 400 vojakov in sina Salomona Crnojevića, ki bi vladal kot regent. Beneški senat je kot pomoč poslal 250 vojakov, do nadaljnjega pa kot poroštvo zadržal Salomona in njegovo mater Isabetho (ASV, 1; Fulin et al., 1879–1902, 48–49, 118, 134, 165; Gilliland Wright, 2006, 8–9). Osmani so Đurađev upor zatrli in z njegovo smrtjo je vladar Črne gore, ki je bila prav tedaj izvzeta iz Skadarskega vilajeta kot posebna upravna enota, postal njegov zadnji še živeči brat, Skenderbeg Crnojević, po smrti slednjega 1530 pa je dežela zopet postala integralen del Skadarskega vilajeta.

Sodelavci Đurađa Crnojevića so 28. julija 1499 Signoriji poslali nekaj pomembnih poročil o osmanski nevarnosti (Fulin et al., 1879–1902, 900). Prav tako 28. julija je tajnik Alvise Sagudino beneški Signoriji iz Kotorja poslal obvestilo o nujno potrebnem nadzoru nad obveščevalno dejavnostjo Đurađovih sodelavcev. Nadvse zanimivo je, da je ob tem Signoriji priporočil, naj v Kotor čimprej pošlje "Đurađa Crnojevića, potomca črnogorskih dinastov", da bi se lahko potegoval za prevzem vladavine nad črnogorskim ozemljem, ki so ga v tem času zasedali Osmani (Fulin et al., 1879–1902, 900). Verjetno je šlo pri tem za potrebo umiritve območja, ki je bilo tedaj že tri leta brez močnega domačega vladarja. Beneške oblasti se na to niso odzvale, ampak so Đurađa raje obdržale na varnem v ječi, kjer ni mogel škodovati njihovim interesom na Jadranu.

¹⁰ V virih poimenovan Zorzi Cernovich ali Zernovich.

¹¹ Preto v svojem temeljnem delu o beneški obveščevalni dejavnosti omenja, da sta bila še "oktobra leta 1499 zaradi domnevnega sodelovanja ("*pratiche*") z Osmani zajeta in mučena Giorgio Černović [sic!] in njegov sluga Razo Modresa". Pri tem poimenovanju gre najverjetneje za netočen prevod Sanudovega poimenovanja Zorzi Cernovich (ali Zernovich), torej Đurađ Crnojević. To bi lahko pomenilo, da so beneške oblasti Crnojevića dejansko podvrgle mučenju, obenem pa bi pričalo tudi o tem, da se je Đurađ vsaj oktobra še nahajal v beneški ječi (Preto, 2004, 97; Gilliland Wright, 2006, 1).

Poleg obveščevalnih sodelavcev plemenitega rodu so imeli Benečani na širšem območju Jadrana seveda tudi veliko drugih obveščevalnih operativcev z neposredno udeležbo v obveščevalnih aktivnostih na samem terenu. V tistem obdobju je bil eden glavnih tamkajšnjih beneških obveščevalnih sodelavcev Alvis Sagudino, tajnik Beneške republike. V začetku julija je beneška Signorija obravnavala predlog, da bi se poslalo Alvisa Sagudina in Nicola Arduina k sultanu z mirovno ponudbo beneškega doža (Fulin et al., 1879–1902, 913). Glede na občutljivost tedanjega položaja bi bila taka misija za odposlanca seveda zelo nevarna, ob tem pa bi morala biti seznanjena tudi z zakulisnimi razmerami in imeti dostop do tajnih informacij. Tako je skoraj zanesljivo, da sta bila za tako misijo lahko izbrana zgolj preizkušena obveščevalca. To potrjuje tudi pogostost ter raznovrstnost podobnih situacij v zvezi s katerimi ju Sanudo omenja v svojih dnevnikih. Kot najpomembnejšo od vseh omemb, ki jih je bil Sagudino deležen v Sanudovih dnevnikih, bi lahko omenili njegovo obvestilo, ki ga je Signoriji poslal v drugi polovici maja 1499. Tedaj je poročal, da je na osmanskem ozemlju pridobil obvestila, po katerih naj bi se pri grškem otoku Stalimene zbralo okoli 60 osmanskih ladij, kar je predstavljalo potencialno nevarnost za beneške posesti na tistem območju (Fulin et al., 1879–1902, 785). To je bilo eno prvih opozoril, ki so jih beneške oblasti prejele o zbirajoči se osmanski mornarici na tem delu Egejskega morja. Ravno tamkajšnji pomorski spopadi so nato še istega leta povzročili beneško-osmansko vojno. Očitno je Sagudin zelo pozorno spremljal omenjeno dogajanje, a je tam 13. novembra nevarno zbolel in ni več mogel pošiljati obvestil (Fulin et al., 1879–1902, 1372). V vmesnem obdobju pa se je 3. septembra že nahajal v Ulcinju, od koder je poročal, da okoliški Osmanji grozijo z napadom na mesto ter da je prišlo do vpada v mestno zaledje Bara, od koder so Turki odpeljali 12 ujetnikov (Fulin et al., 1879–1902, 1331). O tem je 5. septembra poročal tudi kapitan Fust iz Ulcinja, po njegovi verziji pa naj bi okrog 100 Osmanov in mnogo "okoličanov" (*paesani*) plenilo po okolici Bara, odpeljalo s seboj 12 duš ter pri tem dve osebi ubilo.

Tudi Giacomo de Lepori iz Kopra je bil konec 15. stoletja nadvse aktiven beneški obveščevalec na Jadranu. V začetku avgusta 1499 je koprski podestat in kapitan Alvis da Mula poslal Leporija proti Jajcu v Bosni, "da bi izvedel novice o Osmanih" ("*per saper nove di turchi*") (Fulin et al., 1879–1902, 1009), 10. avgusta 1499 pa je rašporski kapitan da Canal beneško oblast obvestil, da je prispel Lepori, katerega je poslal poizvedovat na Hrvaško. Ugotovil je, da ima Skenderbeg v svoji vojski zgolj okrog 5.000 mož, kar se je ujemalo z nekaterimi drugimi beneškimi obveščevalnimi podatki (Fulin et al., 1879–1902, 1078), enake informacije pa je pridobil tudi 12. avgusta pri Brinju.¹² Po trditvah Leporija niti Osmanji sami niso točno vedeli, kam je Skenderbeg namenjen, ta pa naj bi poslal k sultanu sla s prošnjo, naj mu zagotovi

12 Morda tu Sanudo ne navaja geografske lokacije, ampak naziv osebe – v tem primeru bi šlo za Anža Frankopanskega Brinjskega.

dodatne vojaške enote, da bo "videl Benetke" ("*per veder Venetia*"). Te izredno pomembne informacije naj bi Lepori pridobil od nekega Martina (torej krščanskega rodu!), 25-letnega prebeglega Skenderbegovega sužnja, ki je bil zajet, ko se je pod Dukagjinom vojskoval v Krbavi. Po njegovih izjavah je imel Skenderbeg vselej manj vojakov, kot se je mislilo med kristjani, obenem pa vse njegove enote niti niso bile namenjene vojskovanju (Fulin et al., 1879–1902, 1078). Dokončno sta o tem 26. in 27. avgusta 1499 poročala anonimna obveščevalca, ki sta bila pod Leporijevem poveljstvom poslana v Bosno in zatrjevala, da Skenderbeg v Bosni pod svojim poveljstvom takrat ni imel več kot 6.000 mož (Fulin et al., 1879–1902, 1171).

SKLEP

Obveščevalne dejavnosti so v medsebojnih odnosih evropskih držav konec 15. stoletja zavzemale nadvse pomembno vlogo. V tem času so bile prav Benetke najpomembnejše središče vseh vrst vesti, novic in obvestil na širšem območju Sredozemlja pa tudi Evrope v celoti. To je bilo še posebej očitno, ko je šlo za obvestila o dogajanjih in stanju v Osmanskem cesarstvu, saj so vse pomembnejše evropske dežele naprošale beneške oblasti za pridobitev tovrstnih informacij. To je dajalo Beneški republiki velik vpliv pa tudi nadzor nad vednostjo o samih dogajanjih na Levantu.

Obveščevalna dejavnost Beneške republike je bila zelo razvita in urejena, tako na notranjepolitičnem kot na zunanjepolitičnem področju. Predvsem se je odlikovala njihova obveščevalna aktivnost na območju Jadranskega morja, saj so bili obveščevalni podatki s tega območja odločilni pri razvoju tamkajšnjih beneško-osmanskih odnosov, pa tudi za varnost samih Benetk, ki so jih neposredno ogrožali osmanski vpadi v Furlanijo. Benečani so tako na območju Osmanskega cesarstva vzdrževali razvejano mrežo obveščevalcev, od katerih so pridobivali številne obveščevalne podatke. Prek njihovih obvestil so bili Benečani leta 1499 pravočasno in zelo natančno obveščeni o osmanskih vojaških in političnih premikih, vključno z njihovim vpadom v Furlanijo.

Najpomembnejšo vlogo so pri tem igrali pripadniki hrvaških plemiških rodbin, ki so bili pod osmanskim vojaškim pritiskom prisiljeni v neposredno konfrontacijo z njimi oziroma v izselitev s svojih ozemelj. V stiski so se mnogi med njimi odločili za obveščevalno in velikokrat tudi vojaško sodelovanje z Beneško republiko, ta pa jih je v zameno oskrbovala s strelivom, denarjem in vojaki, v določenih primerih pa jim je dovolila izselitev na beneško ozemlje ter celo v same Benetke.

"... TAMEN A UNA SPIA FUORI ...": VENETIAN INTELLIGENCE ACTIVITIES
IN THE EASTERN ADRIATIC REGION DURING THE YEAR 1499

Klemen PUST

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper,
SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: klemen.pust@zrs.upr.si

Darko DAROVEC

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper,
SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: darko.darovec@zrs.upr.si

SUMMARY

The paper discusses intelligence activities of the Venetian Republic and their significance and range in the Adriatic region during the year 1499. The main source used were the notes in the Diaries (I Diarii) by the Venetian councillor Marino Sanudo, perhaps representing the single most important source covering this topic in this time period. Apart from this document and relevant scientific literature some other published and unpublished documents were used.

The year 1499 was chosen due to the general significance of events taking place during this year in the region discussed. That was the time of the last Ottoman invasion of Friuli in the heart of the Venetian mainland, taking place during the first year of the Venetian-Ottoman War (1499–1502). This very military combat was the last one wherein both sides engaged in intensive warfare throughout the entire Adriatic region as well as the Venetian mainland. At the same time it represented an acknowledgement of the Ottoman military success in the Balkans by the Venetians and a confirmation of the Venetian abatement politics with occasional straining of relations with the Ottoman empire, characterizing the Venetian foreign policy in the following centuries and lasting until the decline of both superpowers.

During the year 1499 the Venetian Republic closely monitored the events taking place in the Adriatic estates through a wide network of intelligence operatives, established in this important region, which represented a transition zone for large-scale Ottoman invasions towards Friuli in the immediate hinterland of Venice. The reports of intelligence operatives provided detailed and timely information concerning Ottoman military and political maneuvers, including the invasion of Friuli. Croatian noble families, which were coerced into constant combat with the Ottoman army or were even forced from their territories, played a considerable role within this intelligence network.

Venetian authorities established centres for gathering the information of intelligence operatives from the Adriatic in Friuli in the Udine and Cividale, where information from nearby as well as more distant Venetian estates in Istria and particularly in Dalmatia was accumulated. In the Adriatic region, the two main centres for gathering intelligence were established in Zadar and Koper, which were regarded as the capitols of Dalmatia and of Istria, respectively. Venetian officials from small settlements would send their intelligence reports to superintendents of Zadar and Koper and in turn this information was sent on to Venice. As was the case in the Hapsburg realm, in the Venetian Republic a very important role in the intelligence network was played by military officers, regional superintendents and field officials, though normally the highest authorities were made aware of intelligence reports in all cases as well.

Key words: intelligence activities, Venetian Republic, Eastern Adriatic, Croatian noble families, Marino Sanudo, Ottoman invasion, Venetian-Ottoman War

VIRI IN LITERATURA

ASV, 1 – Archivio di Stato di Venezia (ASV), Senato Secreta, reg. 38, f. 133v (142v).

Fulin, R., Stefani, F., Barozzi, N., Berchet, G., Allegri, M. (ur.) (1879–1902): Sanudo, M.: I Diarii di Marino Sanuto (MCCCCXCVI–MDXXXIII). Vol. 1–58. Venezia, La Regia Deputazione Veneta di Storia Patria.

Kandler, P. (1983): L'Istria: 1846–1852. Trieste, Edizioni Italo Svevo.

Ljubić, Š. (1891): Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike, knjiga 10. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium. Vol. 22. Zagreb, JAZU.

Cremonesi, A. (1976a): La sfida turca contro gli Asburgo e Venezia. Udine, Arti Grafiche Friulane.

Cremonesi, A. (1976b): Zadnji turški vpad v Furlanijo (1499). Goriški letnik, 3, 124–129.

Cusin, F. (1936): Documenti per la storia del Confine Orientale d'Italia nei secoli XIV e XV. Archeografo Triestino (AT), n. s., s. III., vol. XXI, 1–131.

Darovec, D. (2004): Davki nam pijejo kri. Gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče – Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Gilliland Wright, D. (2006): The First Venetian Love Letter? The Testament of Zorzi Cernovich. EJOS, IX, 2, 1–20.

- Grgin, B. (1995):** Senj i Vinodol između kralja Matijaša Korvina, Frankapana i Venecije (1465–1471). Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 28, 61–70.
- Jug, S. (1943):** Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja: kronologija, obseg in vpadna pota. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 1, 24. Ljubljana.
- Jurišić, K. (1972):** Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine. Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Jurković, I. (1999):** Turska opasnost i hrvatski velikaši- knez Bernardin Frankapan i njegovo doba. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 17, 61–83.
- Jurković, I. (2002):** Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića 'de Werhreka de Mala Mlaka'. Dio I. Stjepan Berislavić Vrhrički i Malomlački. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 20, 125–164.
- Jurković, I. (2003):** Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića 'de Werhreka de Mala Mlaka'. Dio II. Nasljednici Stjepana Berislavića tijekom 16. st. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 21, 119–182.
- Jurković, I. (2005):** Socijalni status i prisilni raseljenici podrijetlom iz hrvatskih plemićkih obitelji u zemljama njihovih doseoba za trajanja osmanske ugroze. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 23, 63–85.
- Jurković, I. (2006):** Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet. Povijesni prilozi, god. 25, 39–69.
- Kretschmayr, H. (1934):** Geschichte von Venedig III. Stuttgart.
- Lukšić, M. E. (2000):** Zatočeništvo Nikole Modruškoga kod Krbvskih knezova g. 1462. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 42, 105–171.
- Lukšić, M. E. (2004):** Pogраниčni prijepori između mletačkih vlasti i knezova Krbavskih u drugoj polovini XV. stoljeća. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 46, 195–226.
- Mantran, R. (1977):** Venise, centre d'information sur le Turcs. V: Beck, H. G. et al. (ur.): Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV–XVI): aspetti e problemi. Firenze.
- Nazor, A. (2003):** Granica između Splita i Poljica i splitsko-poljički sukobi u XIV. i XV. Stoljeću. Dio II. Splitsko-poljički sukobi tijekom XIV. i XV. stoljeća. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 21, 45–81.
- Preto, P. (1975):** Venezia e i Turchi. Firenze, G. C. Sansoni Editore.

- Preto, P. (2004):** I servizi segreti di Venezia. Spionaggio e contraspionaggio ai tempi della Serenissima. Milano, Il Saggiatore.
- Raukar, T., Petricoli, I., Švelec, F., Peričić, Š. (1987):** Prošlost Zadra. Vol. III. Zadar pod mletačkom upravom 1499–1797. Zadar, Narodni list – Filozofski fakultet Zadar.
- Sardella, P. (1948):** Nouvelles et speculations à Venise au debut du XVIe siècle. Paris, Armand Colin.
- Schwoebel, R. (1963):** Western Spies in the Levant. History Today, Nov. 1963.
- Simoniti, V. (1980):** Sistem obveščanja pred turško nevarnostjo. Kronika, 28, 2, 93–99.
- Simoniti, V. (1991):** Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju. Ljubljana, Slovenska matica.
- Strčić, P. (1999):** Prilog životopisu Bernardina Frankopana (s izborom literature). Sveti Vid IV. (zbornik). Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 21–52.
- Šišić, F. (1936):** Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473–1496). Zagreb.
- Voje, I. (1976):** Vplivi Osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stoletju. Problemi, stanje historiografije. Zgodovinski časopis, 30, 1–2. Ljubljana, 3–21.
- Voje, I. (1987):** Odkupovanje Furlanov iz turškega ujetništva. Zgodovinski časopis, 41, 2. Ljubljana, 257–264.
- Voje, I. (2005):** Slovenica-balkanica, zgodovinske študije. Ljubljana, Slovenska matica.
- Žontar, J. (1965–1966):** Mihael Glasmair in Hrvati. Zgodovinski časopis, 19–20, 205–218.
- Žontar, J. (1973):** Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju. Ljubljana, SAZU.